ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

Сборник с доклади

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ" СВИЩОВ

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Съ-Председатели:

Доц. д-р Любка Илиева – Ръководител на катедра
„Икономика и управление на туризма“
Проф. д-р Марияна Божинова

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова

СЕКРЕТАРИАТ

Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

ISBN 978-954-23-2652-6

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ
ФАКУЛТЕТ „ПРОИЗВОДСТВЕН И ТЪРГОВСКИ БИЗНЕС”
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА”

ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

19 – 20 юни 2026 г.

10 ГОДИНИ

Катедра „Икономика и управление на туризма”

Академично издателство „Ценов” – Свищов
2026

Кръглата маса се посвещава на 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов и 10-годишнината на катедра „Икономика и управление на туризма”.

Докладите в сборника са анонимно рецензирани от Редакционен съвет.

Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

© АИ „Ценов“, Свищов, 2026
ISBN 978-954-23-2652-6

СЪДЪРЖАНИЕ

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА“
Десетилетие на академично развитие, научни постижения и професионална реализация
Доц. д-р Любка Илиева 11

ПОЛИТИКИ, РЕГУЛАТОРНИ РАМКИ, ИКОНОМИКА И СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА В УСЛОВИЯТА НА ТРАНСФОРМАЦИИ

Предизвикателства пред туризма на България
Проф. д-р Стоян Петков Маринов 21

Публични политики за устойчиво управление на обекти на културното наследство
Проф. д-р Маргарита Богданова 31

Политики за развитие на устойчив културен туризъм
Проф. д.н. Таня Парушева 41

Предизвикателства пред туристически сезон 2026
Доц. д-р Красимира Янчева, ас. д-р Христина Сантана 48

Туризъм и геополитически въздействия – географски аспекти
Доц. д-р Тихомир Личев 63

Обществените поръчки в туризма – взаимодействие между знания, политики и устойчиви бизнес решения
Доц. д-р Галина Чиприянова, Красимир Парашкевов 75

Релацията „културен туризъм – културно наследство“
Доц. д-р Пенка Горанова 86

Професионалната счетоводна преценка в туристическите предприятия: между нормативното съответствие и управленската полезност на информацията
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова, студ. Василена Тодорова, студ. Димитър Димитров, студ. Евелина Радева, студ. Кристиан Иванов 94

Application of Lean Manufacturing Tools in Boxed Solutions for the Tourism Industry
Candidate of Pedagogical Sciences Protsenko Yulia Procenko
Lilya Idrisova, Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD 107

Политики за устойчив туризъм чрез проектно финансиране: Финансова ефективност на общинските инвестиции в инфраструктура
Ас. д-р Димчо Шопов 116

Кризата в Близкия изток – предизвикателства и възможности пред българския туризъм
Ас. д-р Тихомир Драганов.....128

Ролята на европейските програми за развитие на туристическия бизнес в България
Докторант Мария Павлова-Кондрова.....136

Териториална концентрация и регионални различия в развитието на балнео, СПА и уелнес туризма в България
Докторант Антоанета Христова.....144

Местното самоуправление като фактор за развитието на туризма
Докторант Ива Панайотова 156

Институционални и икономически ограничения при трансформацията на земеделски земи за нуждите на туристическата инфраструктура
Докторант Атанас Атанасов.....165

Потенциал за развитие на голф туризма в деветте туристически района на България
Докторант Незифе Бозова.....174

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ, ЗЕЛЕНА И КРЪГОВА ИКОНОМИКА, ГЕОПРОСТРАНСТВЕНИ АНАЛИЗИ И РЕСУРСЕН ПОТЕНЦИАЛ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ

From sustainable to regenerative tourism in the context of the blue economy
Доц. д-р Стефан Райчев 183

Синята икономика и устойчивият туризъм: възможности и предизвикателства
Доц. д-р Добринка Стоянова.....190

Съвременни измерения на социалноикономическата устойчивост в туризма
Доц. д-р Ваня Василева.....199

Развитие на районите през призмата на туризма
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков 207

Концептуализиране на геополитически сензитивни дестинации чрез спортен туризъм: по примера на Голанските възвишения
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева, докторант Уаел Муграби.....216

Изследване на нагласите към екологосъобразните решения в туризма
Гл. ас. д-р Павлин Павлов.....225

Храната като важен компонент на туристическото преживяване
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева 236

Връзка между туристическите пътувания и динамиката на потребителските цени в България
Докторант Никола Николов 244

Климатолечението в структурата на здравния туризъм: историческо развитие, научни школи и концептуално моделиране
Докторант Ваня Андонова..... 256

Кандидатурата за Европейска столица на културата като фактор за развитие на целогодишен туризъм в Бургас
Докторант Иван Гаврилов 268

Място на кръговата икономика в туристическия сектор
Докторант Виктория Джамбазка..... 277

ИНОВАЦИИ, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ В ТУРИЗМА И УСЛУГИТЕ

Концептуална рамка за адаптация на туристическата система в условията на дигитална трансформация
Проф. д-р Велина Казанджиева, доц. д-р Георгина Луканова..... 287

Ролята на изкуствения интелект в развитието на смарт туризъм
Доц. д-р Елена Илиева, Павел Нончев 300

Бъдещето на туризма в епохата на преходи: между дигиталното и автентичното
Доц. д-р Любка Илиева..... 310

Приносът на цифровите иновационни мрежи към регионалното развитие
Доц. д-р Евелина Парашкевова..... 322

Детерминанти на онлайн пазаруването на туристически продукти в България
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 333

Влияние на дигиталната трансформация на туристическия пазар върху потребителското поведение
Доц. д-р Ваня Григорова..... 343

Иновационни възможности за развитие на туристическия бизнес – мрежови контекст
Доц. д-р Искра Пантелеева..... 353

Иновациите в контекста на туроператорската дейност
Доц. д-р Любомира Тодорова 363

Бариери пред дигиталната трансформация в хотелиерството: организационни, технологични и поведенчески аспекти
Гл. ас. д-р Галина Илиева 371

Ролята на дигитализацията в транспортното обслужване на туристите: нови технологии и приложения
Гл. ас. д-р Никола Гайдаров 381

Иновативни бизнес модели в хотелиерството: комбинация между лайфстайл, устойчивост и дигитално присъствие
Гл. ас. д-р Мира Джендова 390

Бизнес планиране в туризма в условията на изкуствен интелект – нови модели и предизвикателства
Гл. ас. д-р Маргарита Мишева 400

Иновационен модел за развитие на културния туризъм
Ас. д-р Йоана Константинова 412

От дигитална автоматизация към екосистемно управление: трансформация на бизнес моделите в хотелиерството
Докторант Агнес Бачева 420

Ролята на социалните мрежи при избора на туристическа дестинация сред младите хора
Студ. Павел Антонов Павлов 430

БИЗНЕС МОДЕЛИ, ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО, ПАЗАРИ И БРАНДИНГ В ТУРИЗМА И СВЪРЗАНИТЕ ИНДУСТРИИ

Развитие на туристическата индустрия в контекста на съвременните предизвикателства
Проф. д-р Цанко Стефанов 439

Българската индустрия и технологичните предизвикателства
Доц. д-р Сергей Найденов, доц. д-р Добрин Ганчев 448

Креативно управление на туристическите преживявания като фактор за конкурентоспособност на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Кристина Шопова 456

Методът на критичната точка в туристическия сектор – възможност за ефективни решения
Гл. ас. д-р Росен Колев 464

За идеята на туризма в луксозната индустрия
Гл. ас. д-р Иво Велинов 474

Културният туризъм: между наследството, преживяването и мотивацията
Гл. ас. д-р Пламен Петров 482

Търговски аспекти на селския туризъм в България
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 490

The Authenticity Paradox in the Age of Generative AI: Exploring the Impact of Synthetic Visual Content on Tourism Destination Branding
Ас. д-р Стелиана Василева 494

Бранд мениджмънт и корпоративна култура в многонационални компании в сектора на бизнес услугите
Докторант Петьо Божинов 503

Въздействие на дигиталните технологии върху трансформацията на туристическите предприятия
Докторант Теодора Попова 512

ХОТЕЛИЕРСТВО, РЕСТОРАНТЬОРСТВО И ТУРИСТИЧЕСКА АГЕНТСКА ДЕЙНОСТ: МОДЕЛИ НА УПРАВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Спортната анимация като фактор в туристическия бизнес
Доц. д-р Стела Касабова, ст. преп. д-р Радослав Николов 523

Счетоводната информация – важен фактор за успешно управление на предприятията в ресторантьорството
Доц. д-р Галя Стоянова Иванова-Кузманова 530

Управление и развитие на туроператорския бизнес – практически аспекти на облагането по ЗДДС и отражението върху рентабилността
Гл. ас. д-р Лиляна Бърдукова 538

Inventory Accounting in Tourism-Related SMES in Cameroon: Challenges for Cost Control and Sustainable Business Models
PhD student Tognang Kouaya Pretta Noella Rosevale 549

Предизвикателства и възможности пред развитието на голф туризма в България
Докторант Ангел Ангелов 557

Устойчивите практики на туристическите агенции в община Варна
Докторант Христина Петрова 566

Кетъринг обслужването като фактор за конкурентоспособността на туристическите събития
Докторант Цветелина Петрова 575

Директните плащания по Общата селскостопанска политика като инструмент за устойчиво развитие на хотелиерството и ресторантьорството
Докторант Снежана Парушева-Ламбева 584

ОБРАЗОВАНИЕ, ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ, ОРГАНИЗАЦИОННА КУЛТУРА, КРИЗИ И АДАПТИВНИ СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

Знанието и неговото управление в контекста на туризма
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Стела Маринова 599

В преход към приобщаване: туризмът като арена на промяна в условия на различие
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева 609

Музеите като неформална учебна среда
Доц. д-р Петя Иванова, докторант Цветелина Телбис 618

Влиянието на организационната култура върху иновационното представяне на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Надежда Стефанова 627

Practices for developing employer branding in Black Sea coastal tourism
Гл. ас. д-р Христина Филипова, хон. ас. Яна Донева 634

Свищов във впечатленията на посетителите на града (1878–1912)
Преп. д-р Емилия Вачева 643

Финансовата грамотност като фактор за устойчивост на туристическия сектор: структурни ограничения, рискови канали и инструменти за въздействие
Докторант Шенай Шемсиева Раимова 651

Re-thinking sport tourism through stronger physical education and local community engagement
PhD student Wael Mugrabi 665

ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ПО ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ХОТЕЛИЕРСТВОТО И РЕСТОРАНТЬОРСТВОТО

Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева[1]
Стопанска академия „Д. А. Ценов" – Свищов

Резюме: Настоящият доклад разглежда ролята на директните плащания по Общата селскостопанска политика като инструмент за устойчиво развитие на хотелиерството и ресторантьорството в контекста на Европейската зелена сделка и стратегията „От фермата до трапезата". Анализира се връзката между селското стопанство и ХоРеКа сектора, като се подчертава тяхната взаимна зависимост по отношение на качеството, произхода и устойчивостта на хранителните ресурси.

В изследването се разглеждат основните характеристики на устойчивото развитие, приоритетите на европейските политики и механизмите на Общата селскостопанска политика, включително видовете директни плащания и тяхното въздействие върху доходите на земеделските стопани. Акцент е поставен върху икономическите, социалните и екологичните ефекти, както и върху значението на късите вериги на доставки за повишаване на устойчивостта и ефективността на хранителните системи.

С изследването авторът си поставя за цел да докаже, че директните плащания допринасят косвено за развитието на хотелиерството и ресторантьорството чрез стабилизиране на аграрния сектор, осигуряване на качествени суровини и насърчаване на устойчиви производствени практики.

Ключови думи: аграрна политика, устойчиво развитие, хотелиерство, ресторантьорство.

Въведение

В условията на задълбочаваща се глобализация, динамични икономически процеси и засилваща се конкуренция, устойчивото развитие е един от водещите приоритети в политиките на Европейския съюз. Във връзка с неговите цели е и стратегията на ЕС, представена през 2019 година като *Европейската зелена сделка*, която поставя амбициозни цели за постигане на климатична неутралност, ефективно използване на ресурсите и устойчиво управление на природния капитал. В този контекст селското стопанство и свързаните с него сектори, включително туризмът и в частност хотелиерството и ресторантьорството, играят ключова роля за реализирането на тези стратегически цели.

Общата селскостопанска политика (ОСП) е един от основните инструменти на Европейския съюз за насърчаване на устойчивото развитие на селското стопанство, като същевременно допринася за икономическата

[1] snejanaplambeva@gmail.com; d010124322@uni-svishtov.bg

стабилност и социалното благосъстояние в селските райони. Чрез различни механизми, включително директните плащания, ОСП подпомага земеделските производители, стимулира внедряването на екологосъобразни практики и създава предпоставки за устойчиво управление на ресурсите. Тези процеси имат пряко и косвено отражение върху развитието на туристическия сектор, който все повече се ориентира към устойчиви и локално базирани модели на предлагане.

Връзката между аграрния сектор и ХоРеКа индустрията (Хотелиерството, ресторантьорството и кафетериите) е от съществено значение за икономическото развитие на регионите. В ХоРеКа сектора са силно зависими от качеството, произхода и устойчивостта на хранителните ресурси, което определя селското стопанство като стратегически партньор. Нарастващото търсене на местни, биологични и устойчиво произведени продукти засилва взаимодействието между двата сектора и създава нови възможности за развитие на къси вериги на доставки и регионални икономики.

С изследването авторът си поставя за цел да докаже, че директните плащания допринасят косвено за развитието на хотелиерството и ресторантьорството чрез стабилизиране на аграрния сектор, осигуряване на качествени суровини и насърчаване на устойчиви производствени практики.

За постигането на тази цел се поставят следните задачи:

1) изясняване на същността и механизмите на директните плащания;
2) анализ на връзката между аграрния сектор и ХоРеКа индустрията;
3) оценка на въздействието на директните плащания върху устойчивите практики в селското стопанство и тяхното отражение върху туристическия сектор.

Методологията на изследването се основава на комбинация от теоретични и аналитични методи, които позволяват цялостно разглеждане на ролята на директните плащания по ОСП в контекста на устойчивото развитие на хотелиерството и ресторантьорството. Използвани са методите анализ и синтез, чрез които се изследват отделните елементи на политиката и се обобщават техните взаимовръзки. Прилаган е също сравнителен подход за анализ на различни инструменти и ефекти на ОСП в рамките на Европейския съюз, както и системен подход, който разглежда аграрния и туристическия сектор като взаимосвързани части на една обща икономическа система.

Нормативната база на изследването включва регламенти и стратегии на Европейската комисия, свързани с Общата селскостопанска политика и Европейската зелена сделка. Статистическата информация е извлечена от доклади на ЕК.

1. Устойчивото развитие и Европейската зелена сделка в контекста на връзката между селското стопанство и ХоРеКа сектора

1.1. Концепция за устойчиво развитие. Европейска зелена сделка

Устойчивото развитие представлява концепция за балансирано икономическо, социално и екологично развитие, при което се удовлетворяват потребностите на настоящото поколение, без да се застрашава възможността на бъдещите поколения да посрещат своите нужди. То обхваща три основни измерения – икономическа ефективност, социална справедливост и опазване на околната среда, които следва да се разглеждат в тяхната взаимовръзка и взаимозависимост. В съвременните условия устойчивото развитие се утвърждава като водещ принцип в управлението на икономиката, насочен към рационално използване на ресурсите, ограничаване на негативното въздействие върху природата и подобряване качеството на живот.

Особено значение придобива прилагането на устойчиви практики в секторите, които са пряко зависими от природните ресурси, каквито са селското стопанство и туризмът. В този контекст устойчивото развитие предполага внедряване на екологосъобразни технологии, намаляване на въглеродния отпечатък и насърчаване на локалното производство и потребление.

Представена през декември 2019 г., Европейската зелена сделка е водещата стратегия на Европейския съюз за преход на икономиката му към климатична неутралност до 2050 г. Тя не е една екологична инициатива, а всеобхватен план за икономическа и индустриална трансформация, насочен към модернизиране на икономиката на ЕС, повишаване на ресурсната ефективност и отделяне на растежа от влошаването на околната среда. Следователно тя е важен принос за изпълнението на Програмата до 2030 г. и Парижкото споразумение за климата и отрежда на Европа ролята на глобален пионер (Европейска зелена сделка, 2025).

Сред ключовите направления на Зелената сделка са насърчаването на кръговата икономика, нова индустриална стратегия, която подкрепя глобалната конкурентоспособност на Европа, като същевременно насочва индустриите към устойчиви модели на производство и потребление, опазването на биоразнообразието и развитието на екологично чисти технологии. Особено внимание се отделя на стратегията „От фермата до трапезата“, която цели създаването на устойчива хранителна система чрез намаляване употребата на пестициди и торове, увеличаване на биологичното производство и гарантиране на безопасни и качествени храни.

Тези приоритети оказват пряко въздействие върху аграрния сектор, като изискват адаптиране към нови стандарти и практики, както и върху потребителското поведение, включително в сферата на туризма и ресторантьорството.

В селското стопанство ЕЗС стимулира внедряването на екологични практики, повишаване на ефективността на производството и съхраняване на природните ресурси. Това допринася за създаване на висококачествена и безопасна селскостопанска продукция, която отговаря на нарастващите изисквания на потребителите. От своя страна, туристическият сектор, и по-специално хотелиерството и ресторантьорството, се ориентират към устойчиви модели на развитие, които включват използване на местни продукти, намаляване на отпадъците и предлагане на екологично отговорни услуги. Взаимовръзката между двата сектора се засилва чрез развитието на къси вериги на доставки и популяризирането на регионалната идентичност чрез гастрономията.

1.2. Устойчиво развитие на хотелиерството и ресторантьорството

Устойчивото развитие в хотелиерството и ресторантьорството представлява управленски и стратегически подход, който цели постигане на баланс между икономическата ефективност на бизнеса, социалната отговорност и опазването на околната среда. В условията на нарастваща конкуренция и променящи се потребителски нагласи устойчивостта се превръща в ключов фактор за дългосрочен успех в ХоРеКа сектора.

Основните принципи на устойчивото развитие в този сектор включват ефективно използване на ресурсите, минимизиране на отпадъците, намаляване на въглеродния отпечатък и насърчаване на отговорно потребление. Особено важно е внедряването на устойчиви практики в целия процес - от снабдяването с продукти, през тяхната обработка и предлагане, до управлението на отпадъците. В допълнение се поставя акцент върху социалната ангажираност на бизнеса и подкрепата за местните общности.

Икономическото измерение на устойчивото развитие се изразява в повишаване на ефективността и конкурентоспособността на предприятията в хотелиерството и ресторантьорството. Чрез оптимизиране на разходите за енергия, суровини и логистика се постига по-добра рентабилност, както и устойчиво позициониране на пазара. В същото време устойчивите практики привличат потребители, които все по-често избират екологично отговорни туристически услуги.

Социалното измерение включва създаване на заетост, подобряване на условията на труд и подкрепа за местните общности. ХоРеКа секторът играе важна роля за съхраняване на културната идентичност чрез предлагане на традиционна кухня и регионални продукти, което допринася за развитието на туристическата атрактивност на даден регион.

Екологичното измерение е свързано с намаляване на негативното въздействие върху околната среда чрез ограничаване на хранителните отпадъци, използване на устойчиви източници на енергия и предпочитане на екологично чисти продукти. Този аспект е особено важен в контекста на

глобалните климатични промени и необходимостта от по-отговорно използване на природните ресурси.

Особено значение за устойчивото развитие на хотелиерството и ресторантьорството имат местните и качествени храни. Използването на продукти с местен произход съкращава веригата на доставки, намалява транспортните разходи и въглеродните емисии, като същевременно гарантира по-висока свежест и качество. Освен това местната продукция допринася за подкрепа на регионалните икономики и създава добавена стойност за туристическия продукт, като подчертава автентичността и идентичността на дестинацията.

1.3. Директните плащания по Общата селскостопанска политика

Директните плащания в рамките на Общата селскостопанска политика представляват основен механизъм за финансова подкрепа на земеделските производители, като същевременно изпълняват важна роля за насърчаване на устойчивото развитие. Чрез тях се осигурява стабилност на доходите, намалява се икономическата несигурност и се създават стимули за прилагане на екологично отговорни практики в селското стопанство.

Съществуват различни видове директни плащания, които отразяват разнообразието от цели на политиката: (ЕП, Директни плащания)

Основното подпомагане на доходите представлява годишно плащане на хектар и заема най-голям дял от бюджета, като може да се определя по различни начини от държавите членки. Съществува и специална схема за малки земеделски стопанства с ограничен размер на подпомагане. (ЕП, Директни плащания)

Допълнителното преразпределително плащане е насочено към подпомагане на по-малки и средни стопанства чрез предоставяне на допълнителни средства за първите обработвани площи.

Отделно се предоставя подкрепа за млади земеделски производители, която цели да насърчи навлизането на нови участници в сектора. (член 30 от Регламент (ЕС) 2021/2115). Еднократното плащане или сума на хектар и броят хектари на земеделски производител, за които е налична подкрепата, се определят от държавите членки. Те също така определят горната възрастова граница – между 35 и 40 години – и обучението и уменията, необходими на потенциалните бенефициенти;

Важен елемент са екосхемите, които стимулират доброволното прилагане на практики, благоприятни за околната среда, климата и хуманното отношение към животните, като за тях се заделя значителна част от бюджета.

Съществува и обвързана с производството подкрепа, насочена към специфични сектори или дейности със социално-икономическо значение, както и специални схеми, като тази за производство на памук в определени държави. (ЕП, Директни плащания)

Тази система от плащания показва стремежа на ОСП да съчетае икономическата подкрепа с екологичните и социалните цели, като същевременно отчита различията между държавите членки и техните земеделски структури.

Ролята на директните плащания за доходите на земеделските стопани е съществена, тъй като те компенсират колебанията в пазарните цени и разходите за производство. Това позволява на стопанствата да планират по-дългосрочно, да инвестират в модернизация и да поддържат икономическа устойчивост, което е особено важно за малките и средни производители.

От екологична гледна точка, директните плащания са обвързани със спазването на определени изисквания, свързани с опазването на почвите, водите и биоразнообразието. Чрез механизми като засилена условност и екосхеми се насърчава внедряването на устойчиви земеделски практики, което допринася за намаляване на негативното въздействие върху околната среда и за дългосрочна устойчивост на аграрния сектор.

1.4. Стратегията „От фермата до трапезата“ като елемент на Европейската зелена сделка

Според доклад на Междуправителствения комитет по изменението на климата (IPCC) около една трета от световните емисии на парникови газове се дължи на продоволствените системи. Настоящият продоволствен модел има вредно въздействие и върху здравето на хората, в резултат на което над 50% от възрастните хора в Европа са с наднормено тегло. (ЕС, От фермата до трапезата)

ЕС променя начина, по който храните се произвеждат и консумират в Европа, така че:

- да се намали екологичният отпечатък на продоволствените системи
- да се укрепи устойчивостта срещу кризи
- да продължи осигуряването на здравословна храна на достъпни цени и за бъдещите поколения (ЕС, От фермата до трапезата)

През май 2020 г. Комисията представи стратегията „От фермата до трапезата“ като едно от ключовите действия по линия на Европейския зелен пакт. Като допринася за постигането на климатична неутралност до 2050 г., стратегията си поставя за цел да промени настоящата продоволствена система на ЕС, като я превърне в устойчив модел. (ЕС, От фермата до трапезата)

Стратегията „От фермата до трапезата“ обхваща цялата хранителна верига и поставя акцент върху устойчивостта, здравето на потребителите и опазването на околната среда. Основните цели включват намаляване на въздействието на хранителната система върху климата и природните ресурси, насърчаване на биологичното земеделие, ограничаване на употребата на пестициди и антимикробни средства, както и подобряване на

благосъстоянието на животните. Приоритет е и създаването на по-справедлива и устойчива хранителна система, която да гарантира икономическа жизнеспособност на всички участници във веригата.

Един от основните акценти е насърчаването на устойчиви хранителни системи, които се основават на къси вериги на доставки, местно производство и намаляване на хранителните отпадъци.

Влиянието на стартегията върху веригите на доставка и сектора ХоРеКа е значително, тъй като насърчава използването на местни и устойчиво произведени продукти. Това води до по-тясна връзка между производители и потребители, съкращаване на дистрибуторските канали и повишаване на прозрачността в снабдителните вериги. За хотелиерството и ресторантьорството стратегията създава възможности за развитие на устойчиви бизнес модели, базирани на качество, регионална идентичност и екологична отговорност.

За сектора ХоРеКа стратегията има особено значение, тъй като насърчава използването на местни, сезонни и устойчиво произведени продукти в хотелиерството и ресторантьорството. Това позволява на бизнеса да предлага по-автентични и висококачествени кулинарни услуги, които отговарят на нарастващото търсене на здравословна и екологично отговорна храна.

В допълнение, се постига и повишаване на устойчивостта на снабдителните вериги чрез намаляване на зависимостта от дълги международни доставки и укрепване на регионалните икономики. Това прави ХоРеКа сектора по-гъвкав и устойчив на външни сътресения, като същевременно подпомага местните производители и стимулира развитието на селските райони. В този смисъл стратегията „От фермата до трапезата“ създава нов модел на взаимодействие между селското стопанство и туризма, при който устойчивостта, качеството и локалната идентичност се превръщат в ключови фактори за конкурентоспособност.

2. Роля на директните плащания по ОСП за устойчивото развитие на хотелиерството и ресторантьорството

Статистическите данни показват, че директните плащания по ОСП обхващат около 6 милиона стопанства в ЕС и формират близо половината от техните доходи. Това ги превръща в основен инструмент за стабилизиране на аграрната икономика, повишаване на инвестиционния капацитет и намаляване на риска от пазарни и климатични сътресения. Средно за последното десетилетие, директните плащания формират близо 50% от доходите на земеделските производители в ЕС, което показва ключовата им роля за доходната стабилност. (ЕК, Обяснение на подкрепата за доходи. Преглед на директните плащания за земеделските производители.)

Осигуряването на продоволствена сигурност в Европа е от съществено значение и една от целите на ОСП, както е посочено в член 39 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС), е да осигури справедлив жизнен стандарт за селскостопанската общност чрез увеличаване на индивидуалните доходи на земеделските производители. Средният доход от земеделските производители остава значително под средните доходи в останалата част от икономиката на ЕС. Земеделските производители в ЕС са подложени на натиск от нарастващата световна търговия с хранителни продукти и либерализацията на търговията. Развитието на световните пазари увеличава конкуренцията, но също така създава нови възможности за европейския хранително-вкусов сектор. Освен това, глобализацията и колебанията в търсенето и предлагането направиха цените на селскостопанските продукти по-нестабилни през последните години, което допълнително засилва опасенията на земеделските производители.

Тези бизнес несигурности в селското стопанство и важността на осигуряването на производството на храни в ЕС оправдават важната роля, която публичният сектор играе за осигуряване на предпазна мрежа за доходите на земеделските производители.

За периода 2023–2027 г. бюджетът за подпомагане на доходите чрез ОСП е приблизително 188–189 млрд. евро, което подчертава мащаба на икономическата подкрепа. (Europortal, 2025). Над 60% от бюджета на ОСП се насочва към директни плащания и доходна подкрепа, което ги прави основен финансов инструмент на политиката. (Income support: a beneficial boost for EU farmers, 2024)

Необходимостта от директни плащания като механизъм за стабилизиране на доходите в селското стопанство може ясно да се проследи чрез сравнението между доходите на семейните стопанства и възнагражденията на наетите лица в общата икономика на ЕС-27, представено на фигура 1.

Фигура 1. Динамика на доходите на семейните стопанства в сравнение със заплатите на наетите лица в цялата икономика на ЕС-27

Източник: (ЕК, Обяснение на подкрепата за доходи. Преглед на директните плащания за земеделските стопани.)

Директните плащания по Общата селскостопанска политика имат съществено икономическо значение, като основният им ефект се изразява в стабилизиране на доходите на земеделските стопани. Данните показват, че те формират значителна част от доходите на стопанствата в ЕС, което намалява зависимостта им от пазарни колебания и повишава финансовата устойчивост на сектора. В началото на периода съотношението е приблизително около 60–65%, което означава, че земеделските стопани реализират значително по-ниски доходи спрямо средното за икономиката. Въпреки че след 2010 г. се наблюдава тенденция към постепенно нарастване на доходите в селското стопанство, разликата спрямо останалите икономически сектори се запазва. Особено показателни са периодите на по-рязко колебание в доходите на земеделските стопанства, които съвпадат с икономически и пазарни сътресения, докато доходите на наетите лица в общата икономика остават сравнително по-стабилни. Това съпоставяне показва, че земеделският сектор е значително по-уязвим към пазарни, климатични и външноикономически фактори. Именно поради тази причина директните плащания по ОСП изпълняват ключова компенсаторна функция, като намаляват риска от рязък спад в доходите и подпомагат финансовата устойчивост на земеделските стопанства. Този резултат има значение и за ХоРеКа сектора, тъй като стабилизирането на аграрното производство осигурява по-предвидими доставки на суровини и по-голяма устойчивост на хранителната верига. Чрез стимулиране на инвестиции в модернизация и устойчиви практики, директните плащания допринасят за повишаване на конкурентоспособността както на аграрния сектор, така и на свързаните с него икономически дейности.

Директните плащания оказват значим социален ефект чрез подпомагане на жизнеспособността на селските райони. Те допринасят за създаване и поддържане на заетост, като по този начин ограничават обезлюдяването и миграцията към градските центрове. До подобен извод достига и изследването на Papadopoulos (2015), който установява, че ОСП оказва съществено влияние върху заетостта, икономическата жизнеспособност и демографската устойчивост на селските райони в Европейския съюз, като допринася за ограничаване на обезлюдяването и укрепване на местните общности. (Papadopoulos, 2015)

Изследване и на Тодоров и Станимирова (2022), установява, че тези инструменти допринасят за икономическата жизнеспособност на селските райони чрез повишаване на доходната стабилност, създаване и поддържане на заетост, както и чрез ограничаване на обезлюдяването и миграцията към градските центрове (Тодоров и Станимирова, 2022) Миграцията, демографските характеристики на населението и обезлюдяването пряко засягат ХоРеКа сектора, който е зависим от тези фактори. В допълнение, подпомагането на земеделските стопани съдейства за съхраняване на местните традиции и кулинарното наследство. Това е особено важно за турис-

тическия сектор, тъй като автентичната кухня и регионалната идентичност са ключов елемент от туристическия продукт и неговата атрактивност.

От екологична гледна точка, директните плащания стимулират преминаването към по-устойчиви земеделски практики чрез обвързване на подпомагането с екологични изисквания и насърчаване на екосхеми. Това води до по-ефективно използване на природните ресурси и ограничаване на негативното въздействие върху околната среда. Чрез прилагане на устойчиви методи на производство се допринася за опазването на почвите, водните ресурси и биоразнообразието, което е от ключово значение за дългосрочната устойчивост на селското стопанство и свързаните с него сектори, включително туризма.

В обобщение на така направения анализ се откроява ясна синергия между Общата селскостопанска политика и развитието на устойчив туризъм. Директните плащания не само стабилизират аграрния сектор, но и създават предпоставки за развитие на качествена хранителна база, която е от ключово значение за ХоРеКА индустрията. Те повишават доходната стабилност на земеделските стопани, създават и поддържат заетост, както и ограничават обезлюдяването и миграцията в регионите, което е особено важно за ХоРеКа сектора. Влиянието върху хотелиерството и ресторантьорството се изразява в подобряване на качеството на услугите, повишаване на конкурентоспособността и развитие на устойчиви бизнес модели, базирани на местни ресурси. В същото време съществуват и предизвикателства, свързани с неравномерното разпределение на средствата, административната тежест и необходимостта от по-ефективно прилагане на екологичните изисквания. За България и ЕС това създава както рискове, така и възможности за по-нататъшно развитие на интегрирани политики между селското стопанство и туризма.

Заключение

Проведеното изследване доведе до заключението, че директните плащания по Общата селскостопанска политика допринасят косвено за устойчивото развитие на хотелиерството и ресторантьорството чрез стабилизиране на аграрния сектор, насърчаване на устойчиви производствени практики и осигуряване на качествена суровинна база за ХоРеКа индустрията. В хода на изследването бе установено, че връзката между селското стопанство и туристическия сектор се задълбочава в контекста на Европейската зелена сделка и стратегията „От фермата до трапезата“, които поставят акцент върху устойчивите хранителни системи, късите вериги на доставки и регионалната икономическа устойчивост. Директните плащания изпълняват не само икономическа, но и значима социална и екологична функция. От икономическа гледна точка те осигуряват доходна

стабилност на земеделските стопани, повишават инвестиционния капацитет на стопанствата и създават предпоставки за по-устойчиво и предвидимо снабдяване на хотелиерството и ресторантьорството с качествени хранителни ресурси. От социална гледна точка подпомагат заетостта, ограничават обезлюдяването на селските райони и съдейства за съхраняване на местните традиции и регионалната идентичност, които имат съществено значение за туристическата привлекателност на дестинациите. В екологичен аспект директните плащания стимулират внедряването на устойчиви земеделски практики, опазването на природните ресурси и развитието на по-устойчиви модели на производство и потребление.

Наред с положителните ефекти, изследването откроява и редица предизвикателства, свързани с неравномерното разпределение на средствата, административната тежест при прилагането на политиката и необходимостта от по-ефективно интегриране на екологичните изисквания с икономическата жизнеспособност на земеделските стопанства. Тези фактори очертават необходимостта от по-добра координация между политиките в областта на селското стопанство, устойчивото развитие и туризма.

Следва да се отбележи, че изследването е ограничено основно в рамките на теоретичен и сравнителен анализ, базиран на нормативни документи, научни публикации и статистически данни на Европейската комисия, без провеждане на емпирично изследване сред представители на аграрния и туристическия сектор. Това открива възможности за бъдещи научни разработки, насочени към емпирична оценка на въздействието на директните плащания върху конкурентоспособността и устойчивостта на ХоРеКа индустрията в национален и регионален аспект.

Използвана литература

Европейска зелена сделка, 2025, https://www.bmz.de/de/service/lexikon/european-green-deal-118284

ЕП, Общата селскостопанска политика – инструменти и реформи,2026, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/107/thecommon-agricultural-policy-instruments-and-reforms

ЕС, От фермата до трапезата, https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/from-farm-to-fork/

ЕК, Обяснение на подкрепата за доходи. Преглед на директните плащания за земеделските производители., https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/income-support-explained_en

Тодоров И., Станимирова, М. 2022, Влияние на директните плащания на ОСП върху икономическата ситуация в селските райони, Икономика и управление на селското стопанство, 67, 4/2022, https://agriacad.eu/ojs/index.php/bjaem/article/view/2807/2580

Income support: a beneficial boost for EU farmers, 2024, https://eu-cap-network.ec.europa.eu/publications/policy-insights-income-support-beneficial-boost-eu-farmers_en

Europortal, 2025, Финансиране на ОСП: факти и цифри, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/106/finansieringen-av-den-gemensamma-jordbrukspolitiken-fakta-och-siffror

Papadopoulos, A. G., 2015, The Impact of the CAP on Agriculture and Rural Areas of EU Member States, Journal of Economic Policy Reform / Sage Publications.

DIRECT PAYMENTS UNDER THE COMMON AGRICULTURAL POLICY AS A TOOL FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE HOTEL AND RESTAURANT INDUSTRY

Doktorant Snezhana YasenovaParusheva-Lambeva[2]
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Abstract: This report examines the role of direct payments under the Common Agricultural Policy as a tool for the sustainable development of the hotel and restaurant sector in the context of the European Green Deal and the "Farm to Fork" strategy. It analyzes the relationship between agriculture and the HoReCa sector, highlighting their interdependence regarding the quality, origin, and sustainability of food resources.

The study examines the main characteristics of sustainable development, the priorities of European policies, and the mechanisms of the Common Agricultural Policy, including the types of direct payments and their impact on farmers' incomes. Emphasis is placed on the economic, social, and environmental effects, as well as on the importance of short supply chains for enhancing the sustainability and efficiency of food systems.

Through this study, the author aims to demonstrate that direct payments indirectly contribute to the development of the hospitality and restaurant sectors by stabilizing the agricultural sector, ensuring a supply of high-quality raw materials, and promoting sustainable production practices.

Keywords: agricultural policy, sustainable development, hospitality, food service.

[2] snejanaplambeva@gmail.com; d010124322@uni-svishtov.bg